

ОДБРАНА БЕОГРАДА 1915.

(Прва рука;
рукопис није прошао коректуру и лектуру;
служи само за „алфа читаоце“)

Дарко Николић, 2022

Пролог

Гледао је у бајонете који су га окруживали. Било их је много, а број им се стално увећавао. Ниједан није подрхтавао, били су грчевито држани, искусно. И бивали све ближи.

"Полако, људи, предао се", оштро ће Вук и придиже с тла шајкачу која је била тамо где ју је и бацио када је потрчао у воду. Тек сада, када ју је стављао на главу, схвати да је она једина на њему сува. Све је лило са њега. Септембарска ноћ на Ади Циганлији била је баш хладна. Потпуно мокар је био и мађарски наредник, који је поред њега стајао с подигнутим рукама. Мађара више није морао да држи као у Сави, којег је уочио кад су на њега почели да пуцају - његови. Ту, на безбедном, могао је овај страни наредник да стоји и сам: мрак, високо растиње по Ади и озбиљно растојање од обале с које је побегао, постали су му савезници. Са Србима му је ишло мало теже. Бајонети су били поређани у круг, а уперени баш у њега. Осам њих. За сада. Биће их још, чуо је Вук по шуштању шипражја.

Пристизало је још редова Седмог пука. Сви би да виде плен, који, додуше, и није био неког нарочитог изгледа - мокра, плава, уз мршаво тело припијена униформа, ћосав младић, не старији од двадесет година и прилично раширена уста и очи. Гледали су сви час у непријатеља, час у Вука. А њему није било до посебне пажње. *"Само да се ово на Ади заврши, па да се што пре вратим мојима. Што пре..."*, била је мисао која му није избијала из главе већ два дана.

Пре та два дана је с Дунавског кеја био послат на испомоћ из Десетог кадровског пука овамо, на Аду Циганлију. А њему се никако није ишло. Имао је великих разлога да остане баш у свом крају града, али... У војсци

нема "хоћу - нећу". Једино образложење које је чуо, било је да је потребна млађа крв "старцима", другопозивцима, да би се ископали додатни ровови. "Ма, лако ћете. Снаћи ћете се", то су им рекли кад су са дунавског дела Београда одлазили на савски. А уместо равног, сувог, туцаником посутог градског земљишта, са понеким уређеним шумарком каквих је било на Кеју, затекло га је влажно, испреплетано, ниско растиње којег је по Ади било на све стране. Када је, беше оно прекјуче, први пут ушао дубље у ту дивљину острва, помислио је да је закорачио у џунглу. Чинило му се да је то џунгла управо као она са прве слике из књиге коју је, кад су били мали, Лидији послао стриц из иностранства, па је она њему преводила онако како су њој то у кући причали. А ова сада џунгла се налазила усред реке која раздваја српску краљевину и аустроугарску царевину. За Вукова градска стопала је то било скроз ново тло. Некако много грбаво, са лијанама о које се очас посла запне ногом. Зато су му се одмах по прекоманди двапут и просула колица са земљом коју је возио. Али сада већ, овог другог дана, све је било као да је на том земљишту одрастао. Брзо се привикавао. Томе га је и отац учио. "Зато који мисли да стоји - нека пази да не падне". Учен је да учи. И на Ади Циганлији је одмах почео да води рачуна. И о себи, и о другима. Само, није планирао да ће баш да води рачуна и о непријатељу...

Стајао је тако, пустио да му се вода слива низ бутине и гледао у војнике који су се примицали. Сви старији од њега и сви, скоро као Мађар, разрогачених очију. Нису оне биле тако велике зато што су широм биле отворене због мрака, већ зато што је у сваком том погледу било питање "Скоро све су ти побили, мали, што ти спасаваш непријатеља?!".

"Предао се".

Нико није спуштао пушку. Неки су чак на нишан наместили Мађара.

"Чуди ме да си тако брз у води... Смотани", прену га дубоки глас Љубе Ожиљка. "Изгледа да смо пожурили прекјуче када дадосмо тај надимак, а?. Али, ко је могао да зна да ћеш спасавати живот Аустроугарима", брк му се подигао с једне стране, па су му се зуби, проређени и од дувана пожутели, појавили под њим.

Вук га је само погледао. Није му замерао. Много пута им је отац говорио "Не знамо ми какве ко има муке, или кроз шта је у животу прошао, па да знамо зашто се понаша тако како се понаша. Бог да га спасе". Толико је то пута чуо, да није ни приметио кад је престао да замера и осуђује. Протрљавши обе надлактице, јер је почела да га хвата језа, гледао је мирно у кез који се спремао да просикће још који отров.

"А'де, бре, Љубо, пусти момка, немо' се брукаш, жив ти ја. Видиш да је шпијуна нават'о. Свака час'!", пренуо је све глас Пере Циганин. Било је то вероватно најнасмејаније округло лице које је икада боравило овде на Сави. Први је и спустио пушку ка земљи. "Дајте им неку ћебад. На, Авакуме", пружи Вуку чутурицу. Пера ју је вешто скривао од свих официра. Говорио је да "љуте увек треба имати, злу не требало", иако га нико није видео да из те мале чутуре пије, али га нико није видео ни нерасположеног. Презиме су му, вероватно, знали само официри, а и они га нису користили.

"Смотани... Авакум...", без речи се осмехнуо једини мокри српски војник на Ади. "Који ли ће бити трећи надимак?", питао се Вук, одбивши љуту. Откад му је отац скончао од тифуса овог пролећа, разболевши се носећи њега од лекара до лекара, ни кап није окусио. Вук је био први који је у кући од тифуса оболео...

"Авакумовићу, шта је ово!?", зачу се глас Милана Предића. Водник чете њиховог 4. батаљона, те непуне хиљаде људи која је била задужена за одбрану Аде Циганлије, први пут је подигао тон у ова два дана откако је

Вук био међу његовим борцима. Пробио се, онако висок, кроз окупљене војнике, али одговор није добио од онога ког је питао.

"Смотани спасава животе непријатељу, господине поручниче!", прошишта кроз зубе Љуба, као да је то за пријаву, а не за похвалу.

"Тишина!", прекиде Предић разговор и пре него што је почео. Вук их је гледао обојицу, али као да их није видео. Учинило му се да осећа мирис логорске ватре. Не топлоту, него само онај мирис сувих гранчица које прве почну да горе и запале оно мало тулузине преко њих. Мора да је то она ватра коју су, пре његовог скока у воду, запалили у једној дубокој рупи усред рова, да је непријатељ не види. Било би му драже да осећа топлоту него дим. Замишљен, прену се. Гледао је ову двојицу тако различитих људи, на истом задатку.

Љуба Ожиљак и Милан Предић били су сушта супротност један другом, обојица ту негде око 35 година. Обојица, због годишта, као и сви остали на Ади, служили су у Седмом пуку другог позива. Обојица родом из Београда, додуше, са обода престонице, али док је Љуба и сиктањем и гадним ожилком изнад левог ока деловао као подмукли разбојник који је залутао у погрешну дружину, водник као да је дошао с неког двора. Био је виши, ужи и у струку и раменима, са изузетно дотераним брковима и великим, савршеним раздељком изнад левог увета. Баш је деловао племићки. "По француски се чешља, Авакуме, по француски ти је то", јутрос је Пера шапутао о Милану Предићу, причајући једну од сто прича коју је, ко зна од кога, чуо о овом драматургу Народног позоришта, школованом на Сорбони. Чим је рат избио, урадио је оно што резервни официри и раде, придружио се војсци.

"Шта би ово, Авакумовићу? Да те чујем, дете..." рече Предић привремено придруженом члану Седмог пешадијског пука. Топлина водниковог гласа и оно ,...

дете“, као да умири све око њега, па се и бајонети полако спустише. *"Један смирен, хиљаду људи спасе"*, помисли Вук.

"Давио се човек", рече најмирнијим гласом.

Тајац.

Лево од себе Вук примети како један од редова, кога још није стигао да упозна, стеже пушку.

"Давио се, зато сам ускочио у реку", појасни. "Прво смо чули пуцањ с њихове стране, погледали кроз жбуње шта је... и видели да овај плива ка нама", показа главом на непријатељског наредника. "Али, на пола пута од њихове обале до наше на Ади, више није могао да плива. Мислили смо да је рањен".

"Само је успорио одједном, гос'н поручник! Поч'о се батрга!", убаци се Пера. Водник га погледа, не оштро као Љубу Ожиљка, али са јасном жељом да слуша само најмлађег међу њима, јединог од војника са Аде који је ускочио у воду.

"Нисам могао да га гледам како се дави. Напустио сам стражарско место и - кренуо да га спасем", рекао је "Смотани", а шапат око њега се умножи и рашири над целом Адом.

"Ниси могао да га гледаш како се дави...", понови водник, мрдајући главом лево-десно. За неког са стране, деловао би тај покрет као неверица због љутње, али је Вук у замишљеним очима Предића видео онај одсјај невине радости, као када дете пронађе неку затурену играчку, па се осмехне искрено, али неприметно.

"Испоставило се да га је у реци ухватио грч. Сад је добро, мислим", додао је млади Авакумовић. Тада се још више војника око њега ускомешало. Разазнао је речи "Ма, лаже Аустријанац!" и "Претварао се да га 'вата грч, да би смо га довели, па да шпијунира". Жамор је бивао све гласнији, све нејаснији и све жустрији.

"Тишина, људи", све их опет утиша водник Предић. Гледао је непријатељског војника право у очи. Али, када му је на српском, па потом на француском, рекао да спусти руке, реакције није било. Пробао на немачком – ништа.

"Спусти руке, слободно", изговори Вук Авакумовић на прилично добром мађарском и наредник га послуша. Сви су сада гледали у "Смотаног".

"Откуд ти знаш мађарски?!", није стигао водник ни да пита, питао Пера.

"Баба ми је била Мађарица, па, ето...".

"Питај га што је бежао од својих", прекиде Милан Предић Перу пре него што је поставио ново питање. Водникове речи усмериле су опет све погледе у Вука. Он је пренео питање, саслушао, превео, а онда остао затечен, као и сви остали који су били у кругу.

Мађарски наредник се узврпољио, упињавши се да што брже и што гласније обелодани нешто што нико на Ади у том часу није разумео:

"Петог октобра! Петог октобра почиње!".

На путу до кафане Бурдељ, у којој је био смештен штаб Топчидерског пододсека Одбране Београда, Вук је размишљао о скроз другим стварима. У глави му је био Градски пододсек, с ког је дошао и на који просто не може да дочека да се врати. На Дорћолу су му две најважније особе у животу. Без њега, једна од њих не може да живи. А он не може без друге.

Неко га изненада прену:

"Што га не питаш нешто?", прекиде тишину Миленко, држећи пушку ка Мађару којег су спроводили у штаб у Топчидеру. Гледао је Авакумовића знатижељним, очима које, истина, нису много тога виделе осим

Пиносаве, све док рат није почео. А онда је, као и сви други у војсци, видео много тога.

"Питај га да каже шта то почиње?", укључи се Сибин, још један од пратилаца заробљеника. За разлику од сељачки жилавих руку Миленка, он је имао ковачки снажне. Да је само замахнуо десницом, Мађар би вероватно проговорио и на језицима које не зна, чинило се Вуку.

"Или га питај како им је тамо? Мора да није добро, чим је побегао од својих", опет се огласио Миленко који је, као и обично, био убеђен да истина није тако тешко докучива, ако се мало мућне главом.

"Ама, пустите чо'ека", надгласа остале другопозивце Пера. "Авакуме... Куме, не слушај ти ове моје. Дај да пустимо корак, треба се вратимо из Топчидера на спавање, а већ је ноћ".

Вук га је заволео чим је стигао с Кеја на Аду. Укупно су двадесеторицу кадроваца упутили да помогну да се копају ровови, да би старији војници радили на обнови мале речне флотиле. Но, одмах по доласку, 19-годишњег Авакумовића - високог, у раменима широког и прилично живахне косе, одвојили су од осталих, јер га је управо водник Предић тражио за његову чету. Драматург је дуго познавао Вукову породицу, јер је имала воскарску радњу у близини Народног позоришта, тако да Вука то раздвајање од осталих, који су одмах отишли на горњи шпиц Аде Циганлије, и није изненадило. А на том доњем, који је био окренут ка ушћу, насмејани Циганин га је оберучке прихватио. Загрљај је био почетак, а потом и све остало што се десило у ова два дана. Пера га није познавао дотад, али му се некако обрадовао. Отац је за такве људе умео да каже „Просто је такав. Свако му је род у Христу, зато им се и радује“.

Петочлана поворка се све више удаљавала од острва. Није дуго прошло, а већ је била на првим

топчидерским стазама, идући прилично жустро ка кафани у којој је био смештен штаб њиховог пододсека Одбране. Месечина је испрва дивно осветљавала пут, можда и превише због опасности од аустроугарских топова с друге стране Саве, али када је стаза зашла под огромне крошње дрвећа, као да је нестала. Другопозиваци из Седмог пука, навикнути на пут ка штабу, сналазили су се боље од Вука и заробљеника, који се све време окретао да провери колико је удаљен од бајонета. Вук је само пратио Сибина и Миленка испред себе, губећи их из вида сваки пут кад би направили који бржи корак. Очи му нису биле навикнуте на мрак, него само на светлост - уз оца ју је имао више него многи други, богатији Београђани.

Дугачка грађевина, предратна чувена кафана Бурдељ, која им се одједном указала као да је изронила из земље, Вуку се по помрачини чинила превише великом чак и за један штаб. И из даљине, по ноћи, деловала је гломазно. Ниска, а дугачка. Док су јој се приближавали, у тој савршеној тишини и мраку нису ни приметили непомичне стражаре пред вратима. Чак се ни цврнци нису чули. Онда их све прену сова, помало злокобним оглашавањем.

"Добро је, док се чују. Кад птице одлепршају, тад држи гаће", изненади Вука ставом о страху снажни Сибин.

Готово истог часа загрме неко други:

"Стој! Ко иде?". Са издигнуте камене терасе Бурдеља огласио се стражар, а да га петорка није ни спазила.

"Иди, бегај, Милосаве, бре!", повуче се за уво Пера, угледавши војника који им је пришао из мрака. "Зови команданта, имамо заробљеника".

Код врата су ипак морали да чекају док се не обавести ко већ треба да се обавести, а чекање је пролазило у прилично тихом друштву других стражара. Један од њих је Сибину понудио цигарету, други нешто шапнуо Миленку, па су се ућутали и гледали заробљеника.

Под светлошћу добро ушушкане лампе, која на даљину није одавала своје постојање, Вук је почео да разгледа полусветљена лица другопозиваца. Ове није виђао током испомоћи на Ади. Помисао да ће можда међу тим људима, од 31 до 38 година старости, препознати неког ко је долазио у очеву радњу, док је радња постојала, брзо се распршила. *"И ови су однекуд с обода града"*, прође му кроз мисли, схватајући у ова два дана да реченица "Познајем скоро све Београђане, сад када их је овако мало остало откако су многи побегли", баш и није најтачнија. Ето, ни ове стражаре није знао, али је знао оног код кога су их довели - команданта Аде, потпуковника Радојевића.

Уместо стражара Милосава, на вратима се појави неки млади поручник. То је било прво од два изненађења за Вука.

"Примиће вас командант Топчидерског пододсека, потпуковник Лешјанин. Уђите", рече им.

Вук о Лешјанину није знао ама баш ништа. Обори главу пре него што је уздахнуо, па прекорачио праг. Радојевићу се надао. Не зато што је задужен за мањи део Топчидерског пододсека, за Аду, већ зато што га је, попут Предића, лично знао. Живео је одмах до његове Лидије. А њу је знао малтене откад је проходао. И њу, и њеног све богатијег оца, и њихове комшије, а међу њима и тог изврсног топографа, Милана Ј. Радојевића. Када га је већ Предић упутио да допрати мађарског заробљеника до штаба, надао се да ће га Радојевић дочекати, јер су се увек срдечно поздрављали, али... Стари лисац, рађаван и код Једрена, и командант батаљона на Мачковом камену, и опет рађаван четрнаесте код Суворора, сигурно је и ове вечери више пажње посвећивао својим изумима. На Ади се, међу борцима, причало како "командант њиховог сектора више гледа како да оспособи аутомобилски мотор за моторне бојне чамце" него да браниоцима увећа

бројност. Али, Вук је у јачању флотиле видео подједнаку, ако не и већу важност од пуког броја глава, па се у те приче није упуштао.

"Ајде, Авакуме", муну га лактом Пера у пролазу, па климну главом као да му говори "Брзо, немој да нас Лешјанин чека! То нам је командант пука, еееј!".

У канцеларији потпуковника Милисава Лешјанина, који је водио рачуна о одбрани Београда од железничког моста до старе карауле Јарац код Макиша, пред поворком је стајао трочлани одбор за дочек. Иза стола, великог, радног и врло уредног, ослоњен шаком о астал био је командат Топчидерског пододсека. Прилично благог погледа за неког на том положају, учини се Вуку. Сигурно је већ увелико био у шестој деценији, имао је можда и премале наочаре за лице које су красили два прста високи бркови, таласасто извијени ка крајевима. Изнад руба округлих наочара назирале су се кратке а густе обрве, а испод капе, видело се мало проседе, врло кратке косе. Лево и десно од потпуковника стајали су капетани прве и друге класе, официри који су имали толико различите погледе ка петорци која је ушла и Вук би их радо изучавао дуже, да се иза њих није зачуло:

"Ево и мене", био је глас који је одмах препознао.

Милан Радојевић је, скидајући капу док је пролазио кроз петорку која је стигла са Аде, угледао Вука, па је застао:

"Откуд ти код нас, дете?!"

Сам је себе исправио врло брзо, погледавши ка свом претпостављеном, Лешјанину.

"Извињавам се. Јесте ли већ почели, или..."

"Нисмо, Радојевићу, нисмо. Седи код мене, ја ћу да протегнем ноге мало", одговори командант Топчидерског пододсека. Док му је колега седао за сто, један од капетана показа свима осталима у пространој канцеларији да седну. Столица је било на претек. Бар десетак поређаних уза

зидове, на којима су углавном биле неке опште, велике мапе, али на два места остале су старе слике, које нису давале да дух кафане тек тако нестане из српског живота. Оне су биле прави сведоци свих тамошњих дешавања, па и ових војничких питања. А прво питање које је Вук зачуо било је:

"Ко га је ухватио, како и где?"

Три другопозивца с Аде погледала су у "кривца". Пера је, опет, био најбржи на језику.

"Авакум, гос'н потпуковник. Овај... млади Авакумовић", исправи се. "Он је први видео да је Мађара ухватио грч. А и зна мађарски!".

"А ви остали?"

"Е, па ми не знамо", слегну раменима Пера. "Али ми смо пратња, гос'н потпуковник!", подиже браду, уз осмех, поносно.

"Ајд, онда, пратите овог поручиника што вас је довео, да нешто презалогашите, ако се шта у ово доба нађе. Сигурно ће вам пријати, а... Авакума нам оставите".

Захвална тројка оде, а Лешјанин се окрете ка Радојевићу.

"Знаш га?", главом је климнуо ка Вуку.

"Добар момак, знам га од малена, долазио у мој комшилук редовно. Воскаров син".

"Доброг Авакумовића мали...?", погледа га Милисав Лешјанин. "О, Бог душу да му прости. Оца сам ти знао из цркве. Давно, додуше, док смо живели...", поче, па сам себе прекиде командант Топчидерског пододсека. "Причаћемо о томе на тенане. Где на `вата овога?"

Вук исприча и како су, док су били недалеко од северне обале Аде, из воде чули "Шегице! Шегице!" и како је, знајући да је то позив упомоћ, скочио без много размишљања, и како су куршуми фијукали ка дављенику. Али, када је изговорио да Мађар само понавља један датум

и да их све време чудно гледа, не разумејући шта то не разумеју, настаде потпуна тишина.

"А по правилу, не зна немачки... Не зна француски. А ни српски", проговори Милан Радојевић, устајући. Искусни официр је све хватао у лету, без много појашњења. Када га је један од оне двојице капитана, који су као стубови стајали поредј велике карте Европе, иза Лишјаниновог стола, погледао, махнуо је руком. "Да зна било који други језик, не би послали овог момка, који га је из воде извадио, да га доведе, него би га довео неки подофицир или официр".

Лешјанин се осмехну на ово запажање, па рече Вуку:

"Једини тамо знаш мађарски?"

"Изгледа, господине потпуковниче".

"Е, па онда си једини и у целом нашем штабу тренутно. Добро... Јеси ли икада био на испитивању заробљеника?"

"Нисам, господине потпуковниче", одсечно одговори.

"Ово што ноћас буде изговорено овде, нећеш никоме преносити, а ни препричавати. Јасно!?"

"Разумем, господине потпуковниче!", гледао је Лешјанина право у очи.

"Добро. Тако треба. Само, пошто ћемо сада да причамо наизменично, мало ми с ове стране, па ти, па мало тај Мађар, а онда опет ти, не мораш сваки пут да нас ословљаваш. Можеш само на изласку, довољно је".

"Разумем, господине потпуковниче!", изговори Вук, очи му се осмехнуше и одмах се исправи: "Овај... Разумем!"

"Е, тако да. Лепо. 'Ајд сад, питај га прво како се зове, одакле је родом и из које је јединице, да упишемо. Чоловићу, седи, пиши", окрену се на кратко ка капетану друге класе. Иако је тај официр био прилично млад у

лицу, већ је имао и проседе власи, примети Вук, па није могао најбоље да оцени колико му је година. Чоловић примаче столицу бочној страни стола и прво што је уписао било је:

"Антон Гардоњи, Петерварад, писар у штабу 59. аустроугарске дивизије".

Вук је у наредна два, три минута преводио неке формалне ствари, попут године рођења или откад је мађарски војник на поменутој служби, а тада је, као и остали у канцеларији, сазнао да је тек пре месец дана Антон Гардоњи постављен у велики, дивизијски штаб, а да је и раније био писар, али на нижем, пуковском нивоу.

"Дакле, нов међу високим официрима", поче Милан Радојевић да размишља наглас, држећи прст изнад краја усне, док је гледао у патос, замишљен. Под кажипрстом му је била само кожа, јер је Радојевић имао врло кратке бркове, тек два или три сантиметра широке. Вук се задивио гледајући га како оним својим промућурним умом покушава да одгонетне нешто што другима не би ни на крај памети пало. "Мађар, а пливао код нас... Умало да те убију твоји због тога. А што си пливао овамо, а? Шта те је то натерало да напустиш место у штабу дивизије? Ко то још ради, м? М?"

Вук Авакумовић је питање поставио Антону Гардоњију, не очекујући да ће одговори да крену тако брзо и тако снажно да се ређају, да после три, четири минута испитивања нико више није говорио у канцеларији. Дуго се после тога ћутало.

У почетку су само ћутке слушали наизглед обичне ствари:

"У септембру четрнаесте", почео је мађарски наредник, "када сте ви, Срби, на 4-5 дана прешли Саву и ушли у 20-30 аустроугарских места, од Земуна, па онда у села узводно уз реку, а потом се вратили у Србију, ја сам

дошао са нашом војском да записујем оно што је уследило. Мислио сам да ће све бити у реду, али..."

Вук је после краће паузе Антона Гердоњија, коме је кнедла стала у грлу, наставио да преводи:

"Средином септембра ишао сам са нашим казним експедицијама по Срему. Видео сам ужасе који ме и данас прогоне. Језиво! Ја не могу то опет. Не могу!"

"Какве ужасе!?", питао је Радојевић, командант Аде коме је искусни потпуковник Лешјанин, иако главни на целом Топчидерском пододсеку, дозволио да води ислеђивање. Вук је мислио да зна које реченице мађарског наредника следе. Вероватно му је тешко пало то што су многи Срби тада интернирани из приобалних подручја, "да не би одмагали Аустроугарима који ратују против њихових сународника". Али, није могао ни да наслути шта ће преводити. Нити је то могао ико у тој канцеларији, осим Антона Гердоњија. А његова исповест је почела овако:

"У Грабовцима је седморо мештана за које су наши војници утврдили да су се радовали српској војсци током њеног кратког боравка, убачено у кафану", кренуо је мађарски заробљеник: "... а онда су одведени у једно гувно и тамо су их нагурали главама у камару сламе и повезали их. Војници су почели да их од позади боду бајонетима. У ноге, леђа, неког и у лице, али тако да остану живи. Онда су запалили сламу".

"Са живим људима?!", оте се Милисаву Лишјанину.

Вук није могао одмах да преведе одговор. Мађар је вртео главом и кроз сузе причао, више за себе него Србима:

"Док су ови горели, по тројица четворица су бајонетима убадали у једно тело, да би га боље угурали у све већу и већу ватру! Е, после су прошли кроз село и сваку, баш сваку српску кућу запалили!"

Вук је гледао час у команданта Топчидерског одсека, час у Милана Радојевића, командата Аде. Ново питање није ни стигло, мађарски наредник је сам наставио:

"А у Брестачу су свештеник и бележник ухваћени и одведени у једну дрвену котобању. Тај амбар је војницима послужио као ломача... Њих двојицу су конпцима везали око груди и испод пазуха за греде, а ставили их да стоје на гомили дрва које су ту донели. Онда су та дрва запалили, па видиш гори и одежа свештеничка, и одећа бележничка. А док се свештеник молио, ударали су га кундаком у леђа, називајући га попом дивљих Раца, који нема право да говори. Изгорела су обојица, а пламен се потом проширио и на греде, и на цео амбар. За то време су војници певали мађарску химну".

Командант Лишјанин је устао од стола, а Радојевић остао да седи и гледа право у Мађара широм раширених уста. Капетан Чоловић који је све ово записивао, шкргутао је зубима. Онај други капетан би још и деловао најмирније, да му рука није била на револверу.

"А у Брестачу, преосталих 15 заробљених Срба су отерали у једно друго гувно, везали их око камаре сламе, па боли бајонетима. Крв је прскала, и то док војницима није досадило, па су их стрељали. А онда су запалили ту камару, која није била велика, али је била довољна да једном сељаку изгори једна рука, другом друга, трећем глава, четвртом ноге, петом обе руке, шестом половина тела, седми је изгорео цео..."

Заробљеник је још нешто говорио, али је Вуку припала мука, па је и Антон Гардоњи застао.

"Мајку ли вам, мађарску, да вам...", почео је онај капетан који је већ стезао револвер, али га "Тишина!" Милисаву Лишјанина заустави да не опсује до краја.

"То је све?", упита Радојевић, коме се и самом слошило.

"Није", одговори Мађар када му је питање преведено. "У Карловчићу је у свештеникову башту одведено 17 одабраних Срба, па су тучени песницама, кундацима у главе и ребра, чупани су им бркови, брада, чупана коса, месо завртано на телу, а док су се молили, њих је, мислим, око 20 војника из пушака упуцавало... Али не баш да сви одмах умру. Убијали су их потом кундацима. Понеког и бајонетима".

Наста мук.

Нико од официра ни реч да каже.

Вук је понављао у мислима оно што је чуо и оно што је изговорио.

"Ја не могу опет", прекинуо тишину Антон Гардоњи.

"Не могу", расплака се.

"Кад је то... опет? И где", упита Милан Радојевић.

Вук је чуо одговор, али га није најбоље разумео.

Превео га је споро.

"Каже да петог октобра почиње. Каже... Свуда".

"Како свуда?", убади се командант целог пододсека, Лишјанин.

Мађарски наредник је слегнуо раменима. Вук је преводио.

"Само знам да нас сваког дана има све више и више. Било сто хиљада. Па двеста хиљада. Триста хиљада. Кажу да је можда и петсто... Али, је једно сигурно - сви идемо на Београд".

"Где на Београд? Који су правци напада?", питао је Лишјанин, док су се остали у канцеларији гледали, питајући се да ли Мађар претерује. Вук је у очима, у сузама, видео искреност.

Наредник је слегнуо раменима.

"Не знам правце напада. То не знам... Само сам видео кожне корице плана у штабу, а један папир је мало вирио и у врху је имао написано једино – „Пети октобар“.

Тада сам решио да пливам ка вама", изговорио је Гардоњи и заћутао.

"Мислиш да ће ти овде бити боље?", упита га Вук, потпуно заборавивши да је његово да пита само оно што официри желе да знају.

"Морао сам да јавим. Да бежите док можете. Прво ће вас хиљадама граната сравнити и запалити. А онда ће опет убијати недужне, све редом. Хоће, опет ће!", тресла се брада мађарског подофицира, а очи му биле све црвеније од суза.

"Шта каже?", укључи се Милан Радојевић, схвативши да Вук није превео прве речи мађарског заробљеника.

"Каже... Каже да не зна куда ће се напад одвијати. Све што зна је... Каже да је само видео прву страницу плана напада у свом штабу и да је тамо прочитао да почиње петог октобра. Тада је решио да пребегне код нас и упозори нас. Мисли да морамо да бежимо".

Лишјанин прође прстима кроз брк.

"Да бежимо? Па, ми овде постојимо да бисмо их дочекали и вратили у три лепе њихове! Изведите га!", викнуо је стражарима који су чекали испред врата.

Када су и то учинили, Вук је сачекао да му кажу да и он може да иде, али га је Лишјанин изненадио.

"Ти ћеш остати, момче".

"Разумем, господине потпуковниче".

"Не, остаћеш овде с нама, до даљњег. Требаћеш нам још", изговорио је командант пододсека.

"Али...", није стигао ни да заврши Вук, а сви у просторији су га погледали. Надређеном се не одговара, осим ако се одговор не затражи.

"Спаљивали живе људе...", прошапутао је, потпуно у својим мислима, Радојевић, причајући сам са собом. Тајац је поново наступио у канцеларији. Командант Аде је почео некако одушно да шета, тражећи на једној од мапа на зиду

могуће правце великих напада. Лишјанин је, замишљен, пришао прозору, као да се у мраку могло нешто видети. Вук је осетио да га сврби коса. Почео је и да дише брже. Угризао је доњу усну, схвативши да, ако остане овде, на Топчидеру или Ади, неће моћи да помогне двома особама које воли највише на свету. Та мисао га је прождирала, целог.

"Ако је нешто добро...", огласи се један од капетана. "До тог петог октобра имамо још, колико-толико, времена да се припремимо. И да обавестимо људе да се склоне...".

"Нико неће никог обавестити", рекао је Милисав Лишјанин, враћајући се за сто. "Нико од нас - никога. Извештај ћемо послати команди Београда, а онда ће генерал Живковић одлучити да ли ће се дизати узбуна или неће".

"Али...", опет је Вук хтео да пита. И опет су га сви погледали.

"Ни реч никоме о овоме што смо чули. Осим о злочинима. Треба војска да зна с каквим нељудима ратујемо", изговори командант Топчидерског одсека.

"А о великом нападу... Ни реч...", опет је, више за себе, прошаптао Радојевић.

"Ни реч. Ако ово дође у народ, а не знамо ни да ли је тачно, настаће паника и нико жив неће зауставити бежанију све до Ниша".

"Али... Изгинуће цео град!", изненади све у канцеларији Вук.

"Авакумовићу!", прену се Милан Радојевић. "Ни реч више. Пођи са твојима, па изјутра дођи до штаба опет".

Радојевић није ни сачекао "Разумем", а већ се окренуо оном капетану који је рекао да је "добро, јер се има довољно времена".

"Нешто си заборавио. Пети октобар о коме Мађар прича је по њиховом, страном календару. По нашем је то 22. септембар. А то је за три дана".

Вук је остао укопан у месту. Престао је да дише. А
када је узео ваздух, у тај уздах стала је цела његова брига:
"А њих двоје!? О, Боже!"